

გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა დ ა კ უ ლ ტ უ რ ი ა

დოდო ჭუმბურიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

მაია ფართლაძე

აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის დოქტორანტი

საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისია

1919 წელს არჩეულ საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელ კრებაში სხვა საპარლამენტო კომისიებთან ერთად, დიდი კულტურულ-საგანმანათლებლო როლი ენიჭებოდა სახელოვნებო კომისიას, რომელიც ხელმძღვანელობდა მთავრობის მიერ შემუშავებული რეფორმის განხორციელებას საგანმანათლებლო-კულტურულ სფეროში.

სახელოვნებო კომისია იხილავდა სხვადასხვა საკითხებს დემოკრატიულ საქართველოში ხელოვნების სხვადასხვა დარგში არსებულ პრობლემებზე. განსაკუთრებული მჭიდრო კავშირი მას ჰქონდა სამუსიკო, თეატრალურ, მხატვართა საზოგადოებებთან, საქართველოს მწერალთა კავშირთან.

1920 წელს სახელოვნებო კომისია სისტემატურად სვამდა საქართველოში კონსერვატორიის დაარსების საკითხს, მსჯელობდა იმ პრობლემებზე, რაც ამ საკითხის გადაწყვეტასთან იყო დაკავშირებული. ხელოვნების კომისიის თავმჯდომარე ჯერ იყო კოტე ანდრონიკაშვილი (მდივანი დ. გორგილაძე), შემდეგ პავლე საყვარელიძე, ბოლოს კი ივანე გომართელი. ხშირად იცვლებოდნენ მისი წევრებიც, მაგრამ, სხვადასხვა პარტიული კუთვნილების მიუხედავად, ყველა წევრი საოცრად გულისხმიერ დამოკიდებულებას იჩენდა ხელოვანი ადამიანების, პედაგოგებისა და საზოგადო მოღვაწეთა ბედისადმი. კომისია შემოსულ თხოვნებსა და წინადადებებზე

თათბირებს მართავდა თბილისის საზოგადოებრივ-კულტურულ დაწესებულებებთან, საქართველოს რესპუბლიკის განათლების სამინისტროსთან [1, 4].

სახელოვნებო კომისია იხილავდა ეკლესიაში მომხდარ ისეთ მოვლენებს, რომელიც უკავშირდებოდა ქართულ ხელოვნებას, არქიტექტურული ძეგლების მდგომარეობას. 1920 წლის იანვარში ამ კომისიამ შეისწავლა საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის – ლეონიდის მომართვა სვეტიცხოველში ჩუქურთმების დაზიანების შესახებ. კომისია საპატრიარქოს ჰპირდებოდა დახმარებას [1, 1006:5].

1920 წლის 16 მარტს საკათალიკოსო საბჭოს წევრმა, დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ კომისიას შემდეგი მიმართვა გაუგზავნა: „საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისიას. ურბნისის საეპარქიო საბჭომ მოახსენა საკათალიკოსო საბჭოს, რომ ახალციხის მაზრაში, ზარზმის უფროს ტაძარში ჩამოდის წვეთი, რომელიც უქადის განადგურებას ამ დიდებულ ნაშთს ქართველი ერის წარსულისა და მის ძვირფას მხატვრობას. საკათალიკოსო საბჭო, თავის ამა წლის თებერვლის 5-ის განჩინების თანახმად, პატივისცემით თხოვს რესპუბლიკის დამფუძნებელ კრების ხელოვნების კომისიას, მიიღოს ზომები ზარზმის ტაძრის შეკეთებისა და მისი ძვირფასი მხატვრობის დაცვისათვის“. საკათალიკოზო საბჭოს წევრი დეკანოზი კ. ცინცაძე [1, 33].

კომისიას უნდა გამოეყო სპეციალისტთა ჯგუფი, რომელიც შეისწავლიდა ტაძრის მდგომარეობას, დაადგენდა მომავალ სამუშაოთა ჩატარების ფორმასა და ხარჯებს, ამ უკანასკნელს კი გამოეყოფდა იმ 10 მილიონიდან, რომელიც მთავრობამ განათლების სამინისტროს მისცა იმ უამრავი საჭიროებისათვის, რაც იდგა განათლების, კულტურისა და ხელოვნების წინაშე.

კომისიის ყურადღების ცენტრში იყო ახალგაზრდა საქართველოს რესპუბლიკის არმიის ჩაცმულობა, ჯარისკაცთა ტანსაცმლის დიზაინი. ამ მიზნით შეიკრიბნენ სახელოვნებო კომისიაში საფინანსო და სამხედრო სამინისტროების წარმომადგენლები, იმსჯელეს ოფიცერთა და ჯარისკაცთა ჩაცმულობაზე, ძველ ჩაცმულობაში სიახლის შეტანაზე [1, 29].

სახელოვნებო კომისიამ განიხილა ამ დროს ახალი ტექნიკური მიღწევის და საქართველოსთვის სრულიად უცხო ნარმოების –

თვითმფრინავების შექმნის საკითხი. ცნობილმა ქართველმა მფრინავმა – ბესარიონ ქებურიამ ამ დარგში მთელი რიგი ცვლილებების შეტანაზე განაცხადა პრეტენზია და ითხოვა დახმარება თვითმფრინავის გასაკეთებლად, რაც მთავრობას მილიონ ნახევარ მანეთამდე თანხა დაუჯდებოდა. ქებურიას გათვლით, ანაზღაურება თანხისა ისე სწრაფად მოხდებოდა, რომ ეს დანახარჯი სახელმწიფოს მუდმივი მზარდი შემოსავლით დაუბრუნდებოდა. ამასთანავე, ის შეუცვლელი ტრანსპორტი გახდებოდა საქართველოს მთიან რაიონებში, რომელსაც რკინისგზა ვერასდროს მიუდგებოდა და სადაც იმ დროს არც სამანქანო გზები არსებობდა. სახელოვნებო კომისია აღნიშნავდა, რომ თავად ვერ აიღებდა თავზე ამ პროექტის არათუ განხორციელებას, არამედ განხილვასაც, მაგრამ მთავრობას მოუწოდებდა ყურადღების მიღმა არ დაეტოვებინა ქებურიას ახალი პროექტი, „გაუმჯობესებული აეროპლანი საქართველოს სახელს კულტურული კაცობრიობის თვალში ასწევდა“ და დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა ქართული ეროვნული ტექნიკის განვითარების საქმეში [1, 39-40].

კომისია ზოგჯერ ისეთ უმნიშვნელო რამეზეც კი ამახვილებდა ყურადღებას, როგორც იყო სამთავრობო ლოჟებში უცხო პირების შეშვების ფაქტები, რაც სახელმწიფო თეატრის გამგეს – ა. წუნუნავას ეკრძალებოდა [1, 9]

კომისიას მრავალმხრივი მუშაობა ევალებოდა, მას რეგისტრაციაში უნდა გაეტარებინა თეატრისა და ხალხური სიმღერების მოყვარული საზოგადოებები, უნდა დაემტკიცებინა მათი წესდებები, შეესწავლა და ემსჯელა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა პრობლემებზე. დამფუძნებელი კრების ბევრი წევრი თავად ხელმძღვანელობდა ასეთ საზოგადოებებს, მაგალითად, ექვთიმე თაყაიშვილი მიმართავდა სახელოვნებო კომისიას, რომ მისი საზოგადოებიდან, (საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება, რომლის თავ-რე თავად იყო, მდივანი კი – ს. გორგაძე) სახელოვნებო კომისიის სხდომებს დაესწრებოდა მუდმივი წარმომადგენელი, საქართველოს უნივერსიტეტის პროფესორი – გიორგი ნიკოლოზის ძე ჩუბინაშვილი [1, 17].

კომისია მატერიალურ დახმარებას უწევდა არა მარტო ცნობილ, არამედ ჯერ კიდევ აუღიარებელ, დამწყებ ლიტერატორებს, ასეთი იყო დუშელი ვანო (ი. დ. ლუარსაბიძე), რომელსაც უმწეო მდგომარეობაში მყოფს, კომისიამ დახმარება გაუწია [1, 18]. საის-

ტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას ბეთანიის ბერის ჯამაგირად კომისიამ გამოუყო ექვსი ათასი მანეთი.

1920 დაარსდა საქართველოს სამხატვრო გალერეა. კომისიაში განიხილეს განათლების სამინისტროს მიერ შედგენილი დეკრეტი სამხატვრო გალერეის დაარსებისა და ფუნქციონერების შესახებ, ხოლო დამფუძნებელ კრებაში ამ საკითხზე მომხსენებლად ექვთიმე თაყაიშვილი გამოყვეს [1, 25].

კომისიამ ასევე განიხილა მუზეუმის შენობის აგებისა და მუზეუმის დაარსების საკითხი [1, 56]. ეროვნულ ხელისუფლებას კარგად ესმოდა კავკასიის მუზეუმის მნიშვნელობა და თავიდანვე მას დიდი ყურადღება დაუთმო. კავკასიის მუზეუმი იყო როგორც ქართველი ხალხის მატერიალური და სულიერი კულტურის თავმოყრისა და დაცვის ადგილი, მის ბაზაზე ეროვნული მუზეუმის შექმნა მოიაზრებოდა [2, 225].

1919 წლის 1 აგვისტოს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო დეკრეტი კავკასიის მუზეუმის გაუქმებისა და საქართველოს მუზეუმის შექმნის შესახებ. დამტკიცდა საქართველოს მუზეუმის დებულება [3, 307].

საინტერესოა სახელოვნო თეატრის სახელით დამფუძნებელი კრების კომისიაში წარდგენილი კოტე მაცაშვილის წერილი. აყალიბებდა რა მთავარ მოთხოვნას მუზეუმის დაარსების აუცილებლობაზე, მაცაშვილი წერდა, რომ აუცილებელი იყო შენობის პროექტზე კონკურსის გამოცხადება, რათა მის მშენებლებს სპარსული არქიტექტურული სტილისთვის თავი დაეღწიათ, როგორც ეს ადრე იყო ჩაფიქრებული. მაცაშვილი ითხოვდა მუზეუმთან ახლოს საჯარო ბიბლიოთეკის დაარსებას, რასაც ასევე დიდი ხანი ელოდა ქართველი ხალხი [1, 50].

სამუზეუმო საკითხის კომისიის თავმჯდომარედ გ. ჟურული დაინიშნა, რომელმაც უამრავ საკითხთან ერთად (კონკურსისთვის გამოყოფილი თანხები, არქიტექტურული სტილი, ფასადების თემა და სხვა) დასვა პეტროგრადიდან ცნობილი არქიტექტორის – ალექსანდრე ივანეს ძე ტამანოვის ჩამოყვანის და მისთვის გზისა და სხვა ხარჯების ანაზღაურების საკითხი [1, 61-62]. მშენებლობაში ჩართეს ნიჭიერი ახალგაზრდა არქიტექტორები – ნიკოლოზ სევეროვი და ანატოლი კალგინი. საზოგადოების აზრით, ეროვნულ დაწესებულებას, ფასადიც ეროვნული უნდა ჰქონოდა [4, 6].

სახელოვნებო-კულტურულ დაწესებულებებში შტატებს განათლების სამინისტრო ადგენდა, შემდეგ კი ცალკეული პროფესიული საზოგადოებები ადევნებდნენ თვალყურს ამ შტატებზე კადრების დანიშვნას, მათ შორის ხელოვნების კომისია უმაღლესი ინსტანცია იყო, რომელიც მთავრობის წინაშე აყენებდა სხვადასხვა დარგში დასმულ პრობლემებს.

სახელოვნებო კომისიის საარქივო საქმეში დაცულია ბევრი ამდროინდელი სახელგანთქმული ხელოვანის თხოვნა დახმარების შესახებ. მათ შორის არიან: კოტე ყიფიანი, ნინო ყიფიანი, მაკო საფაროვა, ძუკუ ლოლუა, ზაქარია ფალიაშვილი, კოტე ფოცხვერაშვილი და სხვ.

მსახიობებს და ლიტერატორ-ხელოვანთ ხშირად ეძლეოდათ ერთდროული დახმარება, მათ უნიშნავდნენ პენსიებს, შემოქმედებითი საჭიროებისათვის გამოუყოფდნენ თანხებს. ფულადი დახმარებით ხდებოდა გამოჩენილ მწერალთა საღამოების, მსახიობების საბენეფისო სპექტაკლების გამართვა. ასეთი იყო ვასო აბაშიძის, მაკო საფაროვა-აბაშიძის, მწერალ დავით კლდიაშვილის და სხვა საღამოები, რომელთა მოწყობაში დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისია მონაწილეობდა. ქართველ მწერალთა კლუბი „ქიმერიონი“ ხშირად მიმართავდა კომისიას დახმარებისათვის. 1920 წელს მწერალთა კავშირმა და კლუბმა „ქიმერიონმა“ მოღვაწეობის 30 წლისთავი გაუმართა მწერალ დავით კლდიაშვილს. მთავრობა და პარლამენტის სახელოვნებო კომისია საიუბილეო კომიტეტს (თავ-რე ნ. შიუკაშვილი) როგორც მატერიალური, ასევე სამთავრობო მხარდაჭერით დაუდგა გვერდით. სახელოვნებო კომისიის წევრები თავად სწავლობდნენ გაჭირვებულ ხელოვანთა მდგომარეობას და მათი დახმარების საჭიროებაზე აყენებდნენ საკითხს. მაგ: ლეო ნათაძემ საკითხი დასვა კომპოზიტორ ყარაშვილის დახმარებაზე [1, 168]. კომისიამ დააყენა მსახიობ ლადო მესხიშვილის დახმარების საკითხი [1, 169]; ხელოვნების კომისიამ აღძრა შუამდგომლობა განათლების მინისტრის წინაშე, რათა ერთდროული დახმარება მისცემოდა ქუთაისის თეატრის მოლარეს – კიკია აბაშიძის დას – კატოს, რომელმაც მხედველობა დაკარგა და შრომის უუნარო გახდა [1, 170] მსახიობ გედეონ გედევანიშვილის ქვრივს [1, 173], ცნობილი პუბლიცისტისა და საზოგადო მოღვაწის – სერგეი მესხის ქვრივს – ეკატერინეს [1, 175]; მწერალ შიო მღვი-

მელის ოჯახს [1, 174]; ბაბილინა ხოსიტამვილ-კურდღელაშვილისას [1, 295]; სახალხო აშულს – ჰაზირას [1, 220] და უამრავ სხვას. კომისია მთავრობას თხოვდა ავადმყოფი და ხელმოკლე ხელოვანებისთვის, მათ შორის მწერლებისთვის აგარაკების გამოყოფას [1, 183].

გარდაცვლილი კულტურისა და ხელოვნების მუშაკებს სახელმწიფო კრძალავდა საკუთარი ხარჯით. ამგვარი წესით დაიკრძალა 1919 წლის მაისში ქუთაისში გარდაცვლილი ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე კირილე ლორთქიფანიძე. როდესაც 1920 წლის თებერვალში გორში გარდაიცვალა მსახიობი გიორგი ნიკოლოზის ძე იშხნელი, თეატრალურმა საზოგადოებამ მიმართა დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისიას და მისი სახელმწიფო ხარჯებით დაკრძალვა მოითხოვა. თხოვნა აუსრულეს, იშხნელი თბილისში დაკრძალეს და ხარჯები აქაც მთლიანად სახელმწიფომ გაიღო [1, 18].

თუ გავითვალისწინებთ ამ ურთულეს ხანას საქართველოსთვის, შინაური თუ გარეშე დივერსიების არსებობას, მატერიალურ სიდუხჭირეს, ხელისუფლება მაინც ცდილობდა განათლებისა და კულტურის სფეროს მუშაკების დახმარებას, დარგის გაჯანსაღებას, იქ მოღვაწე ადამიანების წახალისებას და ქვეყნის სულიერი ცხოვრების დაწინაურებას.

მიუხედავად ამგვარი პოლიტიკისა, ხელოვნების კომისიას მაინც საყვედურობდნენ ოპერის თეატრის დახმარებისა და ეროვნული თეატრალური დასისადმი უყურადღებობის გამო.

1919 წლის თეატრალური სეზონი გახსნა ვალერიან გუნიას დასმა, რომელიც სეზონის ბოლოს დაიშალა შენობის უქონლობისა და უსახსრობის გამო. ხელოვნების კომისიამ მისი გადარჩენა ვერ შესძლო [5, 16].

საზოგადოების ნაწილი ამის მიზეზს იმაში ხედავდა, რომ თეატრალური დასი მთავრობის ინტერესების გამტარებელი არ გახდა [6, 645].

საინტერესოა დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისიისადმი 1920 წლის 31 მარტს კომპოზიტორ კოტე ფოცხვერაშვილის მიერ წარდგენილი ვრცელი მიმართვა, სადაც დასაბუთებული იყო მოთხოვნა სახელმწიფო სამუსიკო გუნდის – კაპელის შექმნის აუცილებლობაზე, „რომელიც იმეტყველებდა მშობლიური სამუსიკო ენით და ერში არ ჩაკლავდა ამ ენის ცოდნის წყურვილს“. „საკუთარ პოლიტი-

კურ ცხოვრებას მოკლებულ სახელმწიფოში, – ხალხი ყოველთვის უფრო მტკიცე დამცველია თავისი ეროვნული კულტურისა, – წერდა კოტე ფოცხვერაშვილი, – ვინემ მმართველი წრეები, ინტელიგენცია“. ასე მოხდა ჩვენშიც, ხალხმა შეინახა ის სამი ელემენტი, რომელიც უცილობელია ხალხური მუსიკისათვის: რიტმი, მელოდია, ჰარმონია. ეს უნდა განვაფიქროთ“, რისთვისაც კაპელის დაარსება დიდ შედეგს მოიტანსო. ამგვარი გუნდის შექმნას ის ცხოვრებისეული საჭიროებითაც ხსნიდა: უკანასკნელ ხანებში ისეთი სახალხო ზეიმებია, თვით მათი შინაარსი ითხოვს ამგვარ კაპელასო [1, 40-42]. ფოცხვერაშვილი უდგენდა კომისიას მის მიერ შედგენილ შტატებსაც და ითხოვდა ამ გეგმის განხილვასა და შეფასებას.

კომისია განიხილავდა ამ თხოვნა-განცხადებებს და გადაზავნიდა განათლების მინისტრთან. მათ შორის იყო იმ სპეციალისტების განცხადებებიც, რომლებიც სამსახურს ითხოვდნენ თავიანთი სპეციალობით.

ხელოვნების კომისიაში დაარსდა ე. წ. „მცირე კომისიები“, რომლებიც უფრო დეტალურად სწავლობდნენ განათლებისა და ხელოვნების პრობლემებს. ამ კომისიებს სათავეში ჩაუდგნენ დამფუძნებელი კრების წევრები: პავლე საყვარელიძე, ივანე გომართელი და გერონტი ქიქოძე [1, 47].

ხელოვნების კომისიის მუშაობას ხშირად ესწრებოდნენ: განათლების მინისტრი, ქალაქის თავი, სხვადასხვა დაწესებულებათა ორგანიზაციების თავმჯდომარეები, ამა თუ იმ დარგის ბედზე პასუხისმგებელი თუ დაინტერესებული პირები.

ხელოვნების კომისიამ შეადგინა და დამფუძნებელ კრებაზე წარადგინა პროექტი ხელოვნების ძეგლების საზღვარგარეთ გატანის აკრძალვაზე [1, 54]. ამ საკითხზე დამფუძნებელ კრებაში მომხსენებლად დეპუტატი, ექიმი და ლიტერატორი ივანე გომართელი გამოვიდა.

განსაკუთრებით კომისიას ანუხებდა ის ვანდალური დამოკიდებულება, რაც ათეისტურად განწყობილ ბოლშევიკებს ჰქონდათ ეკლესია-მონასტრებისადმი. იძარცვებოდა ხელოვნების საუკეთესო ძეგლები, ბევრი მიზანმიმართულად ზიანდებოდა. ამ მიზნით, ძეგლების აღწერასა და მისი მდგომარეობის შესწავლას კომისია მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობდა. ძეგლების შესასწავლად გამოყოფილ მცირე კომისიას ყოველთვის ამ საქმის მცოდნე სპე-

ციალისტი და პარლამენტარი ექვთიმე თაყაიშვილი ედგა სათავეში. განათლების მინისტრისადმი ერთ-ერთ მიმართვაში სახელოვნებო კომისიის თავ-რე 1920 წლის მაისში წერდა: „შარშან მთავრობის განკარგულებით ექვთიმე თაყაიშვილი გაგზავნილ იყო ეკლესია-მონასტრების ნივთების აღსაწერათ და ეს დავალება ნაწილობრივ მან აასრულა და მთავრობის თავმჯდომარეს შესაფერი მოხსენება წარუდგინა. აუცილებელი საჭიროება მოითხოვს, რომ წელს ამგვარი მუშაობა გაგრძელდეს, ნივთები აინეროს, სადაც არ არის აღწერილი და მათი ფოტოგრაფიული სურათები გადმოღებულ იქმნას. მეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ საქმეს ჩვენი კულტურის და ხელოვნების შესასწავლად და ნამეტნავად ზომების მისაღებად, რომ ამგვარი განძი არ დაგვეკარგოს. ამასთანავე, ექ. თაყაიშვილს ამგვარ მოგზაურობიდან ყოველთვის ჩამოაქვს ეროვნული მუზეუმისათვის სამღველოების ნებართვით შესანიშნავი ხელნაწერები და სხვა საარქეოლოგიო ნივთები, რაც თავისთავად პირველ საზრუნავ საქმეს უნდა შეადგენდეს ჩვენთვის. ამიტომ კომისია შუამდგომლობს, იმ თანხიდან, რომელიც საკულტურო ნივთების შესაძენად არის გადაღებული, 150 ათასი მანეთი გადადვას საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების განკარგულებაში ნივთების აღსაწერად და ამათი ფოტოგრაფიული სურათების გადმოსაღებად“ [1, 86].

კომისიამ პირდაპირ მთავრობის თავმჯდომარეს მიმართა ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ გურიაში, შემოქმედის მონასტერში არსებულ მდგომარეობაზე. მიმართვაში ვკითხულობთ: „შემოქმედის მონასტერი გაძარცვეს ავაზაკებმა, ნაწილი ნაცარცვი ნივთებისა მილიციამ აღმოაჩინა და სრულიად დაღენილი და გაფუჭებული ახლა ინახება ოზურგეთის ხაზინაში, ნაწილი თვით შემოქმედის მონასტერში, ზოგიერთი ნივთების აღდგენა შეიძლება და აუცილებელიც არის, უამისოდ ამ ნივთებს ყოველგვარი მეცნიერული და ხელოვნური მნიშვნელობა დაეკარგება. ამიტომ, კომისია შუამდგომლობს, მოახდინოთ სათანადო განკარგულება, რომ ეს ნივთები სრულიად გადმოტანილ იქმნას ტფილისში და მათი აღდგენის ზრუნვის გაძლოლას იკისრებს საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების საბჭო საეკლესიო საბჭოსთან შეთანხმებით, ნაწილი ნივთებისა ინახება თვით შემოქმედის მონასტერში

და მათი ჩამოტანის ნებართვას საზოგადოება საკათალიკოსო საბჭოს გამოსთხოვს“ [1, 87].

ეკლესია-მონასტრებს, მამულების ჩამორთმევის გამო, უჭირდათ საკუთარი თავის მოვლა, სარემონტო სამუშაოების ჩატარება, რასაც მათ სახელოვნებო კომისია უგვარებდა. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის – ლეონიდის თხოვნას მარტვილის მონასტრისათვის ქარისგან გადამძვრალი სახურავის შეკეთების შესახებ, კომისია გამოეხმაურა და ეს მდგომარეობა გამოსწორდა. კომისიამ ასევე მიიღო მარტვილის მონასტრის არქიმანდრიტის – დავითისა და დეკანოზ განერელიას მიმართვაც, სადაც ისინი წერდნენ ტაძრის კატასტროფულ მდგომარეობაზე, რისთვისაც შფოთავდა მრევლი. საარქივო ფონდში მრავალი დოკუმენტია ამ მონასტრის ამდროინდელ მდგომარეობასა და საქართველოს პარლამენტისა თუ მთავრობის რეაქციაზე შექმნილი მდგომარეობის მიმართ [1, 94-101].

ასევე აუტანელი მდგომარეობა ჩანს გელათის მონასტერშიც, ამას მოწმობს 1920 წლის 29 ივნისით დათარიღებული გელათის მონასტრის წინამძღვრის – არქიმანდრიტ ნესტორის მიმართვა პარლამენტის სახელოვნებო კომისიისადმი. ის თხოვდა კომისიას ეშუამდგომლა მთავრობის თავმჯდომარესთან, დაებრუნებინათ გელათისთვის წართმეული მამულები, ტყე და წისქვილი, რათა მონასტერს შესძლებოდა არსებობა. ასეთი რამ რუსეთის მთავრობასაც კი არ გაუკეთებიაო, მითუმეტეს, ახლანდელ სიძვირეში მონასტრის არსებობა შეუძლებელიაო, – წერდა არქიმანდრიტი. ის იმასაც უმატებდა, რომ ეს ხარჯებიც ვერ უშველიდა გელათის იმჟამინდელ საჭიროებებს, თუმცა, უამისოდ მთლად კატასტროფა იქნებოდა [1, 145-147].

საარქივო ფონდის მასალები იგივე მდგომარეობას წარმოაჩენენ ურბნისის ეპარქიაში, ქვაბთახევის მონასტერში, ნიქოზის მონასტერში, მცხეთაში და სხვ. ამის გამო, სახელოვნებო კომისიამ შეიმუშავა პროექტი ეკლესია-მონასტრების შესაკეთებლად საჭირო 2 მილიონი თანხის სახელმწიფოს ბიუჯეტიდან გამოყოფის მოთხოვნაზე [1, 158]. დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარემ დააკმაყოფილა სახელოვნებო კომისიის თხოვნაც, რომ გაეთავისუფლებინა 1920 წლის ზაფხულში კრების პრეზიდიუმის წევრი ექვთიმე თაყაიშვილი დამფუძნებელ კრებაში დაკისრებული მოვალეობის შესრულებისა-

გან ეკლესია-მონასტრებისა და იქ არსებული განძეულობის მდგომარეობის შესასწავლად გაგზავნის გამო [1, 159].

დამოუკიდებელ საქართველოში იყო სახელმწიფო თეატრის კომისრის თანამდებობა. ის უზრუნველყოფდა თეატრების მუშაობას, იღებდა დახმარებას პარლამენტის სახელოვნებო კომისიისაგან სეზონის გახსნისა და კარგად წარმართვისათვის როგორც ფულადი, ასევე მატერიალური სახით. მაგალითად, 1919 წლის 7 მაისს კომისიამ ითხოვა 100 ათასი მანეთი ოპერის სეზონის გასახსნელად და შემდგომი წარმართვისათვის დამატებით 30 ათასი გადმოსაცემად“ [1, 112]. ხელოვნების კომისია ცალკეული პირებისა თუ ორგანიზაციების თხოვნას უგზავნიდა მინისტრებს, საქველმოქმედო საზოგადოებას და სხვ.

ხელოვნების კომისიამ სამხატვრო გალერეის შესაქმნელად მთავრობისგან 100 ათასი მანეთი მიიღო. ირკვევა, რომ 100 700 მანეთის თანხა დაიხარჯა როგორც ქართველი, ასევე, რუსი და სხვა უცხოელი მხატვრების ნაწარმოებების შეძენაზე. შეძენილი ხელოვნების ნიმუშები შენახული იყო დიდების ტაძარში, სადაც გაიხსნა შემდეგში სამხატვრო გალერეა. კომისიის თავრე პავლე საყვარელიძე ითხოვდა კიდევ დამატებით 20 ათას მანეთს [1, 181]. ამ საქმის სწორად და უნარიანად წარმართვისათვის სამხატვრო გალერეის ხელმძღვანელი დიმიტრი შევარდნაძე ხელოვნების კომისიის წარდგინებით დაჯილდოვდა ხუთი ათასი მანეთით [1, 189].

ხელოვნების კომისიამ შეუკვეთა და სპეციალური მხატვართა კომისიით შეამოწმა ნოე ჟორდანიას ბიუსტის მხატვრული ღირებულება. ბიუსტი შეასრულა ნიკო ნიკოლაძის ვაჟმა, მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძემ. ექსპერტთა კომისიის თავმჯდომარე იყო ვლასა მგელაძე, წევრები იყვნენ მხატვრები: გიორგი გაბაშვილი, ალექსანდრე მრევლიშვილი, დიმიტრი შევარდნაძე, მოსე თოიძე და კეპინოვი. მიუხედავად იმისა, რომ კომისიამ ნიკოლაძეს ზოგიერთი შენიშვნა მისცა (მაგ. ჟორდანიას პესიმიზმი, რაც თიხაში არ იგრძნობოდა, ყურების ფორმა და სხვ.) ის მაინც მიიღეს, რადგან, მათი აზრით, თბილისში იაკობ ნიკოლაძეზე უკეთესი სპეციალისტი ამ დროს არ იყო [1, 206].

ხელოვნების კომისიის არქივში დაცულია ბევრი საინტერესო პიროვნების წერილი, მიმართვა, გადმოცემულია მათი ცხოვრების ეპიზოდები. მოვიტანთ ერთ მათგანს:

„საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების ხელოვნების კომისიის თავმჯდომარეს

კომპოზიტორის ზაქარია პეტრეს ძე ფალიაშვილის თხოვნა

იმ დადგენილების შემდეგ, რომელიც ხელოვნების კომისიამ გამოიტანა, ჩემი ოპერის – „აბესალომ და ეთერის“ სახელმწიფო თეატრში ამა სეზონის შვიდის თვის განმავლობაში დადგმისათვის, მომეცეს მე გასამრჯელო, როგორც ავტორს, ლოტბარს, გუნდის და არტისტების სამეცადინოდ და სხვა, სულ ოცდა ხუთიათასი მანეთი. მე ძალან მეძნელებოდა ამ საკითხს კიდევ შევხებოდი, მაგრამ იძულებული ვარ ეს ჩავიდინო, რადგანაც სწორედ ჯერ მაგ ოპერის დაწერამ და მომეტებულად შარშან მის სცენაზედ დადგამ იმდენად მომეხანცა და დამაბეჩავა, რომ დღეს თითქმის უნარი დაკარგული მაქვს მუშაობისა და ექიმების რჩევით მჭირიან ორის თვით მაინც ზაფხულამდე სრული დასვენება და სისტემატიური ნამლობა, რომლისთვისაც მე, როგორც მუსიკის მასწავლებელს და ამ დარგში ერთს მუშაკთაგანს, სრულიად სახსარი არ მომეპოვება, რადგანაც კონსერვატორიიდან და ქალთა მეშვიდე გიმნაზიიდან, სადაც მე ვმსახურობ, ვიღებ თვეში ჯამაგირს მხოლოდ 2200 მანეთამდე, რის შემდეგაც თავის ყურის გდებაზედ და ნამლობაზედ აქ მეტია ლაპარაკი. ამისთვის მოგმართავთ ხელოვნების კომისიის წევრთ უმორჩილესის თხოვნით, რომ ეს საკითხი ახლად გადაათვალიეროთ და დახმარება აღმომიჩინოთ სერიოზული თავის ნამლობისათვის. უკეთესი იქნებოდა სხვათა შორის დაავალოთ სახელმწიფო თეატრის ანტიერპრენიორს ევლახოვს, რომელსაც ამ წელს დიდი შემოსავალი აქვს თეატრიდან და მით უფრო ჩემი ოპერიდამაც, რომ მე, როგორც ავტორს, რომელსაც არა ერთი და ორი წლის განმავლობაში ჩემი ჯანი და ენერგია შემინირავს მის შეთხზვადადგმაზედ, მეც მონაწილე მყოს იმ შემოსავლიდან, რომლისთვისაც იმას თავიც კი არ შეუწუხებია და რომელიც მე ვფიქრობ სამართლიანად მერგება. დასასრულ ამისა, კიდევ ვიმეორებ ჩემ თხოვნას და ვიმედოვნებ, რომ დამფუძნებელი კრების ხელოვნების კომისია ყურადღებით მოექცევა ამ ჩემს თხოვნას და საშუალებას მომცემს ინვალიდობა თავიდან ამცილდეს. რომ შემდეგისთვისაც შეძლება მომეცეს განვადგრო მუშაობა ჩემი სამშობლოსა და საყვარელი ხელოვნების საკეთილდღეოდ.

რადგანაც სხვადასხვა მიზეზების გამო ეხლავე დასვენება ან

სადმე წასვლა არ შემიძლიან, ამისათვის გადავწყვიტე წამლობა ეხლავ განვაგრძო და ქრისტიეშობის თვის დამღევისთვის ორის თვით სამსახურიდან გავნთავისუფლდე და გავიდე ტფილისიდან თუ მოხერხდა სოხუმში და იქ ექიმების დახმარებით სერიოზულად ვინამლო, რომ ზაფხულამდე ცოტათი მაინც გამოვკეთდე

ზაქარია ფალიაშვილი

19 ოქტომბერი, 1919 წელი, ქ. ტფილისი [1, 230-231]“.

მიუხედავად ქვეყნის ეკონომიკური სიდუხჭირისა, პარლამენტი და მთავრობა ცდილობდა დახმარებოდა არ მარტო ქართველ ხელოვანთ, არამედ საქართველოდან წასულ იმ ადამიანებს, რომელთაც ცხოვრების გარკვეული პერიოდი აქ გაატარეს და თავისი წვლილი შეიტანეს ამა თუ იმ დარგის განვითარებაში. ასეთი იყო ჩეხი ანტონ დუკეში, ტანმოვარჯიშე, რომელმაც 23 წელი იცხოვრა თბილისში და მრავალი კარგი საქმე გააკეთა, ასწავლიდა ვაჟთა პირველ გიმნაზიაში, მუშაობდა ნესტიან და ცივ დარბაზებში, ახლა ჩეხეთში ცხოვრობდა საშინელ პირობებში. საზოგადოება „შევარდენი“ თხოვდა სახელოვნებო კომისიას ეშუამდგომლა, რათა ამ ღვანღმოსილ ადამიანს მცირე პენსია მაინც დანიშნოდა იმ ქვეყანაში, რომელსაც შესწირა თავისი ძალ-ღონე, ცოდნა და გამოცდილება [1, 251]“.

საქართველოს კონსერვატორიის დაარსებისთვის სახელოვნებო კომისიამ დიდი შრომა გასწია და ამ საქმეში არამარტო ამ კომისიის წევრებმა, ანდა დეპუტატებმა, საზოგადოების სხვა მონინავე ნაწილმაც დიდი როლი ითამაშეს. საარქივო დოკუმენტში, რომელიც საკმაოდ ვრცელია და დაწვრილებით გადმოგვცემს სხდომაზე წარმოთქმულ სიტყვებს, გამომსვლელთა შორის დასახებულნი არიან: ზაქარია ფალიაშვილი, დიმიტრი არაყიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, კოტე ფოცხვერაშვილი, მიხეილ მაჩაბელი, გერონტი ქიქოძე, ივანე აბაშიძე, ალექსანდრე ახმეტელი, კოტე ანდრონიკაშვილი და სხვა [1, 254].

კომისია დაეხმარა ქუთაისის სამუსიკო სკოლას მატერიალური პრობლემების ნაწილობრივ მოგვარებაში [1, 276]. ქუთაისელი მოღვაწე – ისიდორე კვიცარიძე პავლე საყვარელიძეს წერდა: „ამ შუამდგომლობაში მოკლედანა ნათქვამი ის გასაჭირი, რომელშიდაც თავი ამოჰყო დღეს აქაურმა სამუსიკო სასწავლებელმა. ამ შუამდგომლო-

ბაში სიტყვებზე უფრო ციფრები ლაპარაკობენ და აი ამაზე მიაპყრობინე მთელი ყურადღება დამფუძნებელი კრების ხელოვნების სექციას და თუ გარეშე ამისა კიდევ რაიმე ცნობები დაგჭირდებათ, ამ დღეებში მანდ მოდის ამ სასწავლებლის დამაარსებელი დირექტორი მელიტონ ბალანჩივაძე თავის ოპერის „თამარ ცბიერის“ სამზადისისათვის და იგი თავისი პირმშო შვილის ყოველივე თავგადასავალს გაამბობს და მოგახსენებსთ, რადგან მისი (სასწავლებლის) ყოველივე ავი და კარგი მას გადახდა თავის თავზე, იგი იმ თავიდან იყო ამ სასწავლებლის არა მარტო დირექტორი, არამედ შავი მუშა – ყოველივე (თუნდაც მცირე) მოწყობილობის გადამზიდავ-გადმომზიდავი, ყარაული, შენობის მმართველ-მეთვალყურე, კონცერტების მმართველი, კლასების მეთვალყურე და ასე გასინჯე წევრებისათვის წერილების დამრიგებელი და ხანდისხან აფიშებისაც კი.

და ყოველივე ამისათვის მას რაღაც 2000 მან. საშრომი დაუნიშნეთ და ისიც 4-5 თვის გვმართებს, ვერ მიგვიცია და რაც მიჰქონდა 100 და 200 ან დიდი დიდი 500 მანეთობით. სხვა მისი კოლეგა-მასწავლებლებიც ამგვარ და უარეს მდგომარეობაში ეწევინან მონამეობრივ შრომა, რასაც არ მგონია, რომელიმე სასწავლებელში (თუნდაც კერძოში) ვინმე განიცდიდეს და ამათებრ იტანდეს.

სასწავლებლის ასეთი მდგომარეობა მე ამასწინათ პრესაში („ერთობა“ №259) გამოვაქვეყნე იმ მიზნით, რომ ან აქაური, ან მანდაური საზოგადოება დაგვხმარებოდა, მაგრამ „არსაიდან ხმა, არსით ძახილი“ არ მსმენია. პირიქით, მას აქეთ უარეს გასაჭირს განვიცდით... ამნაირად, ჩვენი შუამდგომლობა პრდაპირი ლოლიკური დასკვნაა სასწავლებლის და ჩვენი (ძველი და ახალი გამგეობის) ფაქტიური მდგომარეობისა, რომლიდანაც თავის სახსნელად მოგმართავთ თქვენ, ქართული ხელოვნების ოფიციალურ მფარველთ და შემდეგ თქვენით მთავრობას, როგორც მზრუნველს მთელი ერის, ხალხის კულტურულ განძისას. და აი, ერთი ამ განძთაგანი რომ სამუსიკო ხელოვნებაა, ამაზე ჩვენი, პროვინციელების აგიტაცია, მგონი საჭირო არ არის თქვენ – საქართველოს მესვეურთათვის. აწი კი თქვენ იცით, კერძოთაც გიმეორებ, რომ დახმარების აღმოჩენა ძლიერ საჩქაროა, რადგან უკანასკნელი ორი თვის ჯამაგირები მიუცემელი გვაქვს მოსამსახურეებისათვის და სირცხვილით პირადად მე სასწავლებელში ხშირად ველარ დავდივარ, რომ რასმეს ტენნიკურად მაინც ყური ვუგდო. შენი ი. კვიციანიძე

1920 წლის 6 იანვარი“ [1, 275].

სკოლის მდგომარეობა დაწვრილებით იყო აღწერილი ოფიციალურ მოხსენებაში, სადაც ვკითხულობთ, რომ სასწავლებელი გაიხსნა 1918 წლის 1 დეკემბერს, მთელი დასავლეთ საქართველოს მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მუსიკალური განათლების მიღებაზე. პირველ წელს სკოლაში 300 მოსწავლე შევიდა, მაგრამ ყველამ ვერ შესძლო სწავლის გადასახადის გადახდა და სწავლას თავი მიანება. 1920 წლისათვის სასწავლებელში დარჩა 216 მოწაფე. სკოლა ვერ ახერხებდა სწორ და გამართულ ფუნქციონირებას მატერიალური პრობლემების გამო, ამიტომ მთავრობისაგან ითხოვდა ყოველწლიურ დახმარებას 100 ათასი მანეთის ოდენობით. დოკუმენტს ხელს აწერდნენ: ლუბა ჩხენკელი, სერგი გერსამია, ნინა ბახტაძე, სამუსიკო სასწავლებლის გამგეობის წევრები: ტრიფონ ჯაფარიძე, ისიდორე კვიციანიძე, ტრიფონ სულავა და ალექსანდრე ნემსაძე [1, 276]. აქვე მოტანილია სამუსიკო სასწავლებლის დაწვრილებითი ხარჯები 1918-1920 წლებში.

საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების სახელოვნებო კომისიის მიერ განეული მუშაობა კარგად ჩანს იმ საანგარიშო დოკუმენტებში, რაც მას აქვს შედგენილი ერთი წლის მუშაობის თავზე. აქედან იკვეთება ყველა ის დახმარება, ჩატარებული ღონისძიებები და ქართული ხელოვნების ძეგლებზე ზრუნვა, რაც კომისიის უშუალო მონაწილეობითა და ხელმძღვანელობით გაკეთდა. ამავე პერიოდში კომისიამ უდიდესი მუშაობა გასწია იმისთვის, რომ დაარსებულიყო ჩვენი ქვეყნისთვის დღესაც საამაყო კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები: საქართველოს მუზეუმი, კონსერვატორია, სამუსიკო სასწავლებლები, საარქივო დეპარტამენტი. ყველაფერ ამას კი ხელისუფლება აკეთებდა პარლამენტის სახელოვნებო კომისიის უშუალო მონაწილეობითა და ინიციატივით.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. საქართველოს ეროვნული არქივი, საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1833, ან. 1, საქმე 1006.
2. გურამ ჩხაიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი, თბილისი, 2003.

3. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, 1918-1921, თბილისი, 1990.
4. საქართველოს ეროვნული არქივი, საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1935, ანაწერი. 1, საქმე 900.
5. ამირან ნიკოლეიშვილი, კულტურა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში (1918 წლის მაისი-1921 წლის თებერვალი), თბილისი, 1999.
6. გაზეთი „სახალხო საქმე“, 1919, №645.

Dodo Chumburidze

Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Main Scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

Maia Partladze

Doctoral Student of Akaki Tsereteli Kutaisi State University

Art Commision in the Constituent Assembly of the Georgian Republic

Summary

1919 year of the elected Constituent Assembly of the Republic of Georgia, the other parliamentary committees, along with the attention given to the cultural and educational role of the arts commission, which is headed by the Government's reforms of the educational and cultural field.

.Art Commission discussed various issues of democratic Georgia in different spheres of art on the problems. He had a close connection with a particular musical, theatrical, artistic societies, the Writers' Union.

1920 Art Commission systematically examined the issue of the establishment of the establishment of the museum and the Conservatory of Georgia, discussed the problems that were associated with these issues. Arts Commission Chairman Kote has been Andronikashvili (Secretary d. Str), Paul Sakvarelidze, the end of Ivan Gomarteli. Its members are often substituted, but a variety of party affiliation, all members of a remarkably considerate towards joining artists, teachers and public figures of fate. The Commission received requests and proposals for holding meetings in public and cultural institutions, the Ministry of Education of the Republic of